

ПОЛІТОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 94(477.52):929

© Анатолій Коцур
(Київ)

© Віктор Коцур
(Переяслав-Хмельницький)

ПОДВИЖНИК З ПОСУЛЯНСЬКОГО КРАЮ

У статті йде мова про життєвий і творчий шлях педагога, краєзнавця, журналіста Петра Михайловича Коцура. Близько 540 його публікацій присвячено історико-краєзнавчій тематиці. Через особистості та їх світогляд подається виклад історії Посулля. Значна частина опублікованих матеріалів педагога присвячена питанням духовності, моральності, жертвовності.

Ключові слова: історико-краєзнавчі праці, християнство, духовність, творчість, П.М. Коцур.

Постановка проблеми і виклад матеріалу. Петро Михайлович Коцур, без перебільшення – кращий син посулянського краю. Народився він 15 вересня 1935 р. у мальовничому с. Сакуниха Недригайлівського р-ну Сумської обл., яке має давню цікаву й багату історію. Його батьки – сумлінні сільські трударі – Михайло Кіндратович і Уляна Павлівна. Мав старших братів Павла та Івана.

Народившись у селянській сім'ї, де з діда-прадіда найпочеснішою була праця біля матінки-землі, щирі людські стосунки, повага до старшого й малого, бідного й заможного, зумів акумулювати в собі найкраще, а його прояви пронести через усе життя.

Долю не обирають. А вона, пустунка, виявилася надзвичайно «щедрою». Петро Михайлович відчув її у всіх проявах, як кажуть у народі «і в радості, і в горі».

Дитинство... на жаль чи на щастя, людина не здатна вибрати епоху, в якій їй народитися і жити. І в цьому є найбільша розкіш. І вся розкіш у тому, що дитинство – то найкраща пора кожного. Адже світ такий чудовий! Скільки довкола всього непізнаного, цікавого, неповторного! І кожна маленька людинка, прийшовши у цей світ, має власне його бачення: хто в рожевих кольорах, хто не дуже. А особливо обдаровані, або краще сказати, обрані Всевишнім, мають своє, неповторне, різнобарвне бачення. Це ті люди, котрі наділені особливими талантами. Кажуть, що талант – це 10% обдарованості, а 90% праці. Тому, мабуть, далеко не кожен, наділений Божим даром, уміє правильно ним скористатися. Вдається це лише наполегливим, працьовитим, цілеспрямованим людям, як у нашому випадку – Петро Михайлович.

Маючи, генетично закладені, щирість, доброту, розум, Петро Михайлович змалку був дуже відповідальним і працьовитим.

А дар до малярства батьки запримітили у малого Петруся дуже рано. Бо той, майже по Шевченку, з того часу, як узяв у руки олівець і папір, ще не вмюючи писати букви, почав малювати. Все, що оточувало малого художника, складало сюжети його малюнків, а найперше – розкішна природа Посулля: зелені луки, пшеничні лани, веселі соняхи, дрімучі ліси, пустотливі звірі й птахи. Малював хлопчина звичайним простим олівцем (бо де ж було взяти фарби), а в дитячій уяві поставали міради фарб, тонів і напівтонів. І було впевнене дитя, що кращого способу передати власне світобачення просто не існує. Здавалося, що все вже визначено. Майбутнє має бути пов'язане з малюванням.

Але не так сталося, як гадалося. Бо чи міг хлопець із простої селянської родини покинути батька й матір, діда й бабу, брата й податися у світи, назустріч своїй мрії, навчатися такому, на перший погляд, непевному малярському ремеслу. На жаль, ні. Інший хто, можливо й поступив би так, але не Петро. Надто значимими були для нього почуття

обов'язку й відповідальності. Стало зрозуміло, що та, така велика мрія малювати буде не зреалізованою.

Зібравши всю волю в кулак, юнак, закоханий не лише у зовнішню красу краю, але й у його багатотисячову історію, обирає стежину, яка дасть змогу бути і родині опорою, і людям корисним, і оспівувати свій рідний край, свою Вітчизну – фах учителя історії. Завжди твердий і послідовний у власних діях і вчинках, Петро Михайлович і цього разу не зрадив собі – після закінчення історичного факультету Харківського університету в трудовій книжці один запис – 1958 р. зарахований на посаду вчителя історії Сакунівської школи. І всього себе, до останньої краплини віддавав дітям. Успішність з його предмету була однією з найкращих. І не тому, що Петро Михайлович був «добренький», безпідставно завищував оцінки. Зовсім ні. А тому, що, як згадують його учні, не вивчити урок, означало образити улюбленого вчителя, завдати йому болю. І старалися, й училися, й отримували гарні результати. Яке велике й благородне серце треба мати, щоб у кожному побачити особистість, перейнятися проблемами, радістю й переживаннями кожної дитини.

Пройдуть роки. Петро Михайлович вийде на заслужений відпочинок. У його колишніх учнів народяться вже діти, онуки і навіть правнуки, а вони (учні) й далі, з величезною шанобою, повагою, вдячністю і неприхованим трепетом згадуватимуть свого вчителя.

У щоденних трудових буднях прагнув Петро Михайлович хоч якось реалізувати свою дитячу мрію. А нагода така іноді траплялася. Так, під час солдатської служби в далекій Фергані, у короткі проміжки солдатського дозвілля, молодий борець брався за фарби й олівець і вже на папері поставали неповторні краєвиди палючої сонцем землі.

Особливо розкрився талант майстра, коли редагував місцеву колгоспну газету. Прагнув, щоб кожен номер був гарно розмальований, сподобався односельцям. Старався як міг. Шкода, що доля так і не звела художника-самоучку з кимсь із майстрів пензля. Все, чого досяг у цій справі – результат самостійної копіткої праці.

Але талант не пропав марно. Уже у зрілому віці, маючи хоч трохи вільного часу, Петро Михайлович серйозно береться за пензель, фарби, папір на мольберті. Нині ми можемо милуватися полотнами художника. Прикрасою наших осель стали такі твори, як «Надвечір'я», «Біля ставу», «Несе Галя воду», «Сакунівська церква», «Натюрморт», «Рідна оселя», «Урочище Коцура» та інші. Тільки іноді охоплює смуток, як подумати, скількох полотен у виконанні Коцура Петра Михайловича не побачило людство.

З ініціативи П.М. Коцура у Сакунівській восьмирічці було створено перший в області краєзнавчий музей. Учитель зумів запалити цією ідеєю учнів, педагогів, односельців. Завдяки копіткій роботі було встановлено імена 23 воїнів, які вважалися такими, що пропали безвісті, регулярно листувалася із понад 420 особами. Група екскурсиводів – Віктор Коцур, Валентина Химченко, Микола Богославський була визнана найкращою в області. Кількість друзів музею, а це були ентузіасти, які вже закінчили школу, але не поривали зв'язків з музеєм, зростала з року в рік. Так, на 1975 р. їх налічувалось 106 (Є.М. Кушнір, О.М. Федина, Г.Х. Постоєнко, К.М. Коцур, І.А. Кальченко, І.Т. Никоненко та багато ін.) [5, с. 312-312]. На 1978 р. фонди музею налічували близько 1700 експонатів.

Тут проводилося чимало уроків та позашкільних виховних заходів. Найбільше їх провів учитель історії П.М. Коцур. Частими гостями також були вчителі мови та літератури, географії, класоводи учнів початкових класів. Музей став центром виховання та навчання підростаючого покоління. За велику навчально-виховну роботу він не раз нагороджувався високими відзнаками.

Петро Михайлович був гордий від того, що разом зі школярами подарував живу, наочну історію, перш за все, учням, сакунівцям, своїм землякам. Музей став дітищем усього села. Кожна родина намагалася долучитися до цієї, як виявилось, надзвичайно цікавої, а головне потрібної справи. Згодом чимало однодумців-ентузіастів з усієї області приїжджали в Сакуніху, щоб перейняти цінний досвід Петра Михайловича Коцура й у себе створити подібні музеї.

Рано взяв до рук вістря пера Петро Коцур, ще в школі за рекомендацією вчителів-філологів. І перші його «ластівки» полетіли в районку в 1953 р. Отак пройшов з пером і блокнотом крутизна життєвих доріг.

Ці добрі, дружні стосунки з редакцією районної газети учитель підтримував усе життя. Останні публікації в «Голосі Посулля» датуються травнем 2010 р. Писав краєзнавчі статті, нариси, новели, оповідання, замальовки та просто замітки. Герої його творів – це пересічні люди, односельці, сільські трударі Посулля. Через їхні особисті долі автор відтворює історію краю, країни в цілому

Публікації, в яких наче струменіла жива кров землі та її трудівників, застигали на шпальтах газет. Ними захоплювалися всі, бо вони хвилювали, облагороджували читачів щирістю думок і почуттів, викликали гордість за людей і свій рідний край. Так може писати тільки той, для кого земля – святиня, а трудівник на ній – найдорожчий скарб. У своїх статтях простежує, як буревії соціально-політичного, економічного, зовнішньополітичного життя відображалися на життєвих планах, помислах, надіях людей праці.

Опубліковані матеріали присвячені різним періодам історії Посулля, від часів кріпацтва до незалежності. І завжди в них герої – односельці, земляки, посуляни, бойові побратими.

З яким хвилюванням читаєш нарис спогадів про дитинство П.М. Коцура «Білий хліб» [8, с. 67-70]. Діти війни... Чи знали вони, який той білий хліб на вигляд, запах і смак? Найбільшим святом було, коли всім учасникам районного піонерського зльоту подали запашний чай зі скибкою білого хліба: «Ми дивилися на нього, як зачаровані. Не знали, як торкнутися. Вийняли білі хусточки. Загорнули святий хліб. Поклали до кишень... Розумні-розумні очі вчительки Марії Семенівни дивилися на нас з якимось жалем. З них викотились важкі сльози... Вона плакала...» [8, с. 69].

Так, найбільше «боліла» йому війна. Темі війни П.М. Коцур присвятив чи не все життя. Починаючи з 1960-х рр., на шпальтах районки Петро Михайлович «страждав» за тими, кому війна перекреслила шлях до щастя. З гордістю розповідав про тих, кому пощастило жити й працювати на рідній землі.

Його кореспонденції так і називаються: «В ім'я життя», «Просто солдат», «Коли гриміли гармати», «Пам'ять», «Була неділя», «Жінки в сірих шинелях», «Тоді, 23 вересня», «Подвиг дівчини», «Біля святого причалу» та ін. І хай багатьом героям він змінював прізвиська й імена, але жива правда й нині джерельцем б'є зі шпальт газети. Перегорнеш підшивку, дві, десять і мимоволі приходить думка: «А чи ти протоптав на землі слід, добрий, глибокий, такий, який укарбував П.М. Коцур у серцях своїх односельчан, читачів районної газети, яка неодноразово змінювала свої назви від «Колективіста-ударника» до «Сталінський клич», «Ленінська зоря», «Світло Жовтня», «Голос Посулля». До речі, саме зі спогадів А. Найденка дізнаємося, що назва «Голос Посулля» запропонована саме П.М. Коцуром. Змінювався і трудовий колектив редакції. Але завжди, в усі часи, кожен журналіст районки з повагою ставився до своїх сількорів і особливо до сількорів зі стажем, таких, як П.М. Коцур. Бо саме вони були гордістю районного літопису, в таких вчилися молоді дописувачі й на таких, як Петро Михайлович, завжди можна було покластися.

Йому боліло все і він про все писав. Багато статей присвятив національно-патріотичному вихованню. Прагнув допомогти молодим людям знайти правильну дорогу в житті, стати гідними громадянами своєї країни. Статті обговорювалися на сімейних радах. Бо повноцінне виховання може бути при спільних зусиллях школи, сім'ї, громадськості («І знову клопоти», «Урок мужності», «Всі виховують», «Життя прожити – не поле перейти», «Дорогою ціною» та ін.).

П.М. Коцур, як патріот свого краю і вдячний син землі, не зміг промовчати про вимирання невеликих хуторів, сіл. Він скурпульозно зібрав і описав історію близько трьох десятків населених пунктів (Баранове, Глухи, Постоєнки, Гавришеве, Писаренки, Мала Діброва, Микиші, Мелешки, Шевченко, Коцурове, Красножони та ін.), які вже зникли.

П.М. Коцур – лауреат районної премії імені поета-земляка Івана Чумаченка. Справді, які високі береги його душі. Може тому літами в пам'яті читачів і на сторінках районного літопису цвіте й не одцвітає його «Яблуна над кручею» білим-білим цвітом. І «Журавлі

летять» рівним-рівним ключем щороку на Сакуниху, або ж «Летять лелеки до своїх осель», і посміхаються світлі образи сільських трударів сонцю, небу, життю.

Може виникнути запитання: «Що примушувало сільського вчителя вивчати маловідомі сторінки рідного краю?». Зрозуміти його можна, прочитавши один з дописів про перенесення останків воїнів до братської могили в Сакунісі [9]. «Клич «Ніхто не забутий, ніщо не забуто» набатом звучить у наших серцях. Ніщо не забуто. Ніхто не забутий. Але чи всі нам відомі імена загиблих? Далеко не всі. Після таких перезахоронень «медальйони» або ще називали їх «смертники» значною мірою пішли в землю, зітліли... Так ми й залишаємось у вічному боргу перед пам'яттю загиблих воїнів... А рідні одержують відповідь і понині: «Безвісті загинув». І виходить, що пам'ятники є, але пам'ятаємо і знаємо далеко не все, не всіх», – йдеться в публікації. Такі рядки є актуальними і сьогодні, коли сотні кращих синів України віддали своє життя, загинули безвісті в зоні АТО, боронячи рідну землю від ворога.

«Про дві війни, про тридцять третій рік, про рідних і близьких, які з голоду померли, про нелегке селянське життя повідав колись старенький мірошник Іван Семенович Коцур, доки вітряк без пального і електроенергії змолів мішок зерна» [3]. Розповідь вражає тогочасною об'єктивною жорстокістю, хоча початок «обіцяв», здається, розповідь про могутність крилатого вітряка: «На зеленім пагорбку стоїть вітряк. Легенький вітерець ледь-ледь дише. Високе жито підступило до нього. Співає жайворонки у високому небі. Передзвін його сріблястої пісні падає і на вітряк, і на зелену траву, і на шати розлогих осокорів. Вузькою доріжкою ми з матір'ю тягнемо невеликий візок, на якому лежить мішечок із зерном».

На сторінках районної газети П.М. Коцур у радянську добу сміливо виступав на захист рідної мови [4], проти русифікації. Його в цьому підтримував журналістський колектив газети.

Він писав і оповідання, і етюди – був ковалем друкованого слова. І теми, й мова чіпають струни серця читачів. Так може писати людина, щиро закохана в життя. Перекотиполем котяться людські долі в його статтях, а десь зачепившись, прирастають до землі, розкореняються. Ці напрацювання вилилися у 6 книг: «У кожного своя доля» (2000), «Розкажуть про все берези» (2003), «Дерево мого роду» (2005), «Не міліють пам'яті джерела» (2008), «І летять лелеки до своїх осель» (2010), «Весни приносять щастя» (2015), у яких зображено життя кількох поколінь родини, односельців, просто добрих людей на тлі багатотисячолітньої нашої історії. Численні ілюстрації, документи, світлини, художнє оформлення сторінок та титульної сторінки вдало втілюють концепцію видань: учительські династії – скромні, однак дуже міцно вкорінені в тканини людських стосунків; це живі, добрі зв'язки з учнями, з багатьма-багатьма людьми [2, с. 19].

Історико-краєзнавчі праці Петра Михайловича друкувалися в книгах «Літературні імена Переяславщини» (2007), «Переяслав у віках» (2007), альманасі «Джерела пам'яті» (2007), «Часописі української історії» (2007) та ін.

П.М. Коцур опублікував детальні матеріали з історії військових поховань на території села Сакуниха, в тому числі й нині забутих. А також списки воїнів, які загинули в боях за рідний край в період Другої світової війни та воїнів-земляків на різних фронтах війни [7, с. 127-131].

Питання духовності, духовного відродження завжди були в центрі уваги П.М. Коцура. В історичному нарисі «Істина» розкривається доля родини сільських трударів Прозеб із Сакунихи. Детально описується будівництво Григорівської церкви місцевим добродійцем Г.Ф. Прозебою. «Церква Св. Григорія – унікальна дерев'яна архітектурна будова початку XIX століття. Певен, подібних до неї немає навіть у нашій області, можливо, й Україні. Зодчі зробили її красивою, легкою, просторою. В середині вона була пофарбована світло-голубою фарбою. По карнизах – прості темно-голубі візерунки. Чудо-іконостас і неоцінні ікони надавали особливої урочистості.

Привабливий був і фасад. Чотири колони підтримували портик. На фронтонах – лики святих...» [8, с. 187]. Краса цієї дерев'яної споруди змальовується і в статтях «Дещо з історії Сакунихи» та «Зведення Божого храму».

У творі «Святе письмо» показано, як ця книга рятувала солдата у найбезвихідніших ситуаціях, пеклі війни. У перерві між запеклими боями він «...читав якусь книжку. Це було

«Святе письмо», з яким солдат не раз ходив в атаку, рятувався від вбивчого вогню ворога. Тепер він не звертає ні на кого увагу. Читав собі. Розмовляв з Богом» [6, с. 172].

Значна частина праць П.М. Коцура присвячена колегам-вчителям, учням, колишнім випускникам, історії рідної школи, освіти в краї. В книзі «Не міліють пам'яті джерела» (2008) цілі розділи «З історії Сакунівської школи», «Дещо зі спогадів про школу», «Літопис школи в світлинах» (5 д.а.) оповідають про славу сторінку історії цього навчального закладу.

Безцінним для пошуковців є розділ «Із сакунівських цікавинок» у книзі «І летять лелеки до своїх осель» (2010), де ми дізнаємось про те, коли вперше у с. Сакуниха з'явилися школа, церква, парова машина, олійниця, магазин, молотарка, медпункт, електрика, дитяча коляска, комбайн, млин, радіо, пилорама, автобус, легковий автомобіль, чорно-білий і кольоровий телевізор та багато-багато ін. (всього понад 100 вперше).

Бібліографія публікацій П.М. Коцура становить близько 540 праць. Література про життя та діяльність Петра Михайловича складає понад 220 найменувань.

П.М. Коцур все життя ніс лантух громадських доручень. Був лектором товариства «Знання», членом районного товариства охорони пам'яток історії та культури, редактором місцевої стіннівки.

Крізь всі дописи ясною теплою зорею просвічується гаряче серце педагога, й журналіста за покликанням. Дієвою зброєю в житті краєзнавця було слово й перо. І жодного разу він не зрадив їм.

П.М. Коцур – енциклопедичний зразок вихованості, толерантності, стриманості, поміркованості, розважливості. Приклад бути Людиною.

Петра Михайловича Коцура знають усі як поважного, розсудливого чоловіка, справедливу людину, яка ніколи не посердиться, не образить, не те, що людину, а, навіть, тваринку чи комашку. Така вже в нього вдача. Інколи дивуєшся, скільки треба мати терпіння, щоб кожного, хто звертається, вислухати, перейнятися проблемою, дати пораду, сказати добре слово, підтримати морально.

Земляки-посуляниці найтеплішими словами та певною долею суму згадують свого вчителя, члена Національної спілки журналістів і Національної спілки краєзнавців України та щиро шкодують, що за життя не встигли віддати всіх належних йому почестей. Буквально за кілька днів до відходу на вічний спочинок Петро Михайлович Коцур став «Людиною 2010 року» Недригайлівщини.

7 вересня 2010 р., згідно рішення сесії Сакунівської сільської ради, П.М. Коцуру присвоєно звання «Почесний громадянин Сакунихи» за вагомий внесок у соціально-культурний розвиток села, високий професіоналізм в освітянській, творчій діяльності та дослідженні історії краю. 8 листопада 2010 р. встановлено й урочисто відкрито пам'ятні меморіальні дошки П.М. Коцуру на приміщенні школи, де все своє життя трудився педагог і на будинку, де він проживав зі своєю родиною. Редакцією газети «Голос Посулля» разом із синами Петра Михайловича Віктором і Анатолієм започатковано щорічний «Літературно-краєзнавчий конкурс імені Петра Михайловича Коцура». Підведено його підсумки, визначено й нагороджено переможців за 2010-2015 рр. [2, с. 28].

У вересні цього року на Сумщині земляки Петра Михайловича на рівні району та області відзначили 80-річчя з дня народження педагога, журналіста, публіциста, краєзнавця.

6 жовтня 2015 р. рішенням Президії Правління Національної спілки краєзнавців України П.М. Коцура відзначено (посмертно) дипломом і премією імені Героя України Михайла Сікорського – за вагомий внесок у дослідження і збереження культурної спадщини України та розвиток музейної справи.

Висновки. Об'єктивні процеси історії значною мірою опосередковані людською особистістю, проходячи через її світогляд, індивідуальний досвід, внутрішні потаємні конфлікти. І у цьому розумінні історія нашої держави, кожного її періоду – персоналізована. «Петро Михайлович Коцур прожив достойне життя, гідне високої оцінки. У таких людей, як він, є чому повчитися і хочеться брати приклад!» – зазначає кандидат історичних наук А. Білоцерківська з Києва [1]. Журналіст із смт. Липова Долина, що на Сумщині, Т. Супрун наголошує: «Літописець рідного

краю, педагог, краєзнавець, журналіст за покликанням Петро Михайлович упродовж свого життя багато писав. Особливою любов'ю наповнений кожний рядок, де йдеться про рідний край, Сакуниху, дорогих його серцю односельчан... Захопливими для читача є його замальовки, нариси, образки про нелегке й водночас насичене духовністю, святою любов'ю й повагою життя земляків» [11]. Одна з перших лауреатів літературно-краєзнавчого конкурсу імені П.М. Коцура, педагог Н. Міщенко підсумовує: «Книги, написані Петром Михайловичем, – це святиня, цінне джерело знань» [10, с. 482-483].

Література

1. Білоцерківська А. Він жив для людей / А.Білоцерківська // Голос Посулля. – 2011. – № 5. – 19 січня.
2. Коцур Г. П.М. Коцур в історії Посулля / Г.Коцур // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 26. – С. 17-29.
3. Коцур П. Вітряк / П. Коцур // Світло Жовтня. – 1990. – № 149. – 13 грудня
4. Коцур П. Колискова наша мова / П. Коцур // Світло Жовтня. – 1983. – № 7. – 14 січня.
5. Коцур П.М. Дерево мого роду / П.М. Коцур. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – 408 с.
6. Коцур П.М. І летять лелеки до своїх осель / П.М. Коцур. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 240 с.
7. Коцур П.М. Не міліють пам'яті джерела / П.М. Коцур. – Переяслав-Хмельницький-Чернівці, 2008. – 256 с.
8. Коцур П.М. У кожного своя доля / П.М. Коцур. – Чернівці, 2000. – 248 с.
9. Коцур П. Пам'ятники і пам'ять / П. Коцур // Світло Жовтня. – 1990. – № 122. – 11 жовтня.
10. Меморіальна дошка на честь П.М. Коцура // Коцур П.М. Весни приносять щастя. – К.-Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 482-483.
11. Супрун Т. Історична правда Петра Коцура / Т. Супрун // Наш край. – 2007. – 17 лютого.

Anatoliy Kotsur, Viktor Kotsur

Ascetic from Posullya region

The article deals with the life and career of the teacher, local historian, journalist Petro Mykhailovych Kotsur. About 540 of his publications devoted to local history topic. Through personalities and there world view is account of the history of Posullya served A significant part of the teacher's published materials devoted to the questions of spirituality, morality, sacrifice.

Keywords: Historical and regional works, Christianity, spirituality, creativity, P.M. Kotsur.

Надійшла до редакції 28.10.2015 р.